

CE NE FACEM CU CALUL NEGRU?

GABRIEL LIICEANU

Timișoara, 9 aprilie, ora 16
 Universitatea de Vest, Aula Magna

Mircea Mihăieș: Bună ziua și bine ați venit la cea de a douăzeci și patra ediție a conferințelor *Microsoft*. Nu voi insista asupra scopurilor acestor conferințe; prezența dumneavoastră aici îmi arată că știți despre ce este vorba. Ne încapătăm să nu schimbăm formatul, așa că vreau să îi salut de la bun început pe cei care au făcut posibilă această întâlnire între unul dintre cei mai străluciți intelectuali români de astăzi și dumneavoastră: d-na Paula Apreutesei, sufletul și creierul conferințelor *Microsoft*, și dl. Silviu Hotăran, care vă va spune imediat câteva cuvinte. Îl voi ruga pe dl. Rector al Universității noastre, Ioan Talpoș, să facă necesara trecere, în calitate de gazdă principală.

Ioan Talpoș: Sunt foarte bucuros să văd Aula Magna atât de primenită și de neîncăpătoare. Sunt convins că va fi un festin intelectual, așa cum am și sperat în momentul în care dl. profesor Mircea Mihăieș mi-a prezentat intenția de a organiza aici această conferință. Împreună cu d-na profesor Adriana Babeți, dânsul este principalul organizator din partea Universității al acestei conferințe. Între *Microsoft* și cultură există o conexiune inedită. Văzându-vă, îmi dau seama ce înseamnă forța personalității omului de cultură, a intelectualului prezent în mijlocul nostru, Gabriel Liiceanu. Îmi mulțumim pentru că și-a manifestat dorința de a veni la Timișoara, pentru că Universitatea de Vest are privilegiul și deosebita onoare de a-l găzdui. Personal, mulțumesc tuturor celor de față pentru a fi populat atât de bine această frumoasă Aula Magna.

M.M.: Îl invit pe Silviu Hotăran, manager general al *Microsoft* România, să spună câteva cuvinte mult mai aplicate. Spre deosebire de noi, care suntem foarte emoționați. Silviu e un killer rece al conceptelor și *business*-ului. Ca de fiecare dată, va face trecerea spre conferința *Microsoft*.

S.H.: Îmi mulțumesc lui Mircea, care știe că nu sunt un killer. Dimpotrivă, sunt foarte emoționat văzându-vă atât de mulți. Una dintre cele mai importante caracteristici care m-au impresionat adânc de fiecare dată au constituit-o interesul și participarea dumneavoastră. Mi-e greu să cred că au trecut aproape patru ani și jumătate de când am început seria conferințelor. Este a 24-a conferință și suntem, totuși, împreună. Acest "împreună" reprezintă foarte mult pentru mine și pentru Paula: trăim experiențe absolut deosebite. Domnul Rector spunea că legătura dintre *Microsoft* și cultură este inedită. La început încercam să explic, vorbind despre motivele pentru care *Microsoft* se implică în asemenea demersuri. Important e că acest dialog este motivat continuu. Încercăm să dăm o nouă dimensiune implicării noastre ca o corporație, dar și ca oameni. Ni s-au pus întrebări de genul: ce primiți în schimbul investiției făcute într-un asemenea proiect? Din punctul nostru de vedere, răspunsul nu este complicat. Nu facem aceste investiții ca să creștem cifra de afaceri a *Microsoft*, cum ar crede poate

unii. E adevărat, încercăm să maximizăm impactul pe care împreună - noi ca oameni și *Microsoft* -, îl producem în lumea din jur. Cred însă că vom continua acest demers și când nu vom mai lucra pentru *Microsoft*, pentru că acest 'împreună' e dincolo de apartenența la o anumită companie. E un crez, un mesaj consistent, coerent pe care încercăm să îl transmitem în primul rând ca oameni, nu ca reprezentanți ai unei entități de afaceri.

Rezultatele acestor conferințe se pot cuantifica altfel. În urma lor, cărți de mare succes au apărut la diferite edituri. Ele ne-au bucurat enorm pe toți cei care am contribuit într-un fel sau altul la apariția lor. De fiecare dată există mai multe subiecte de discuție, iar pasiunea și motivația cu care participăm la aceste discuții cresc, demonstrând semnificația aceluși "împreună" de aproape patru ani și jumătate. Interesul nostru s-a îndreptat de la bun început în primul rând către dumneavoastră, tână generație, și toți cei care pot contribui la educarea ei. Tehnologia informației, spațiul virtual au constituit subiecte foarte dezbătute.

Care este impactul mutării existenței noastre din spațiul fizic în spațiul virtual? Ar trebui să abordăm proactiv consecințele potențiale asupra vieții noastre. Ne mutăm cu bune și cu rele; aspectul pe care acestea îl pot căpăta este de foarte multe ori neașteptat. Pregătirea pentru neașteptat trebuie să facă parte din atitudinea noastră față de ce se întâmplă astăzi în jurul nostru. Am discutat foarte mult despre tână generație, despre dumneavoastră. E bine sau rău ce vi se întâmplă, având în vedere că schimbările majore, din fericire sau nefericire, se produc în ritm tot mai accelerat, iar rolul tehnologiei informației, în special al *software*-ului, crește?

Educația reprezintă aspectul comun în toate aceste subiecte. La *Microsoft* vorbim despre inițiative care se integrează într-un grup intitulat *Unlimited Potential*. Scopul pe termen lung este identificarea metodelor prin care noi, ca ființe umane, ne putem explora și finaliza potențialul ca ființe umane. Bill Gates vorbește despre un capitalism cu o puternică dimensiune de responsabilitate socială. Un asemenea demers presupune crearea unor piețe, dar și investiții enorme pentru ca lumea să treacă în spațiul virtual *in corpore*, nu doar pe bucatele. Pentru un demers sustenabil, trebuie să creăm un cerc virtuos: educație - inovație - creștere economică - creare de noi locuri de muncă - iarăși educație. Totul pleacă de la educație.

De ce joacă tehnologia informației un rol atât de important în educație? În primul rând, ne ajută să trăim într-o lume conectată. Putem avea acces la calitate indiferent de zona geografică pentru că, așa cum spune Friedman, trăim într-o lume tot mai plată. Nu contează unde există capacitatea de a inova sau crea, ci cantitatea sau dimensiunea acestei capacități. Într-o eră în care am trecut de industrializare și automatizare, capacitatea de a inova, a crea sau a adăuga valoare este factorul-cheie pentru succes în viitor. Educația reprezintă deci un domeniu foarte important. Și mie, și Paulei ne-a fost tot timpul aproape acest subiect. În viitorul

nostru personal, dar și ca angajați ai *Microsoft*, apropierea de educație va crește.

La *Microsoft* a apărut un centru-suport care oferă posibilități de a face internship. Ele vor fi organizate de trei ori pe an, pentru serii de câte douăzeci de studenți. Timp de o lună sau două li se va permite să intre în contact direct cu lumea foarte pragmatică a mediului de business în tehnologia informației. Diseminarea calității la scară largă este unul dintre factorii cei mai importanți ai tehnologiei informației astăzi. Din fericire, România are o poziție privilegiată. Există companii vizibile pe plan internațional, cu ambiții regionale sau chiar globale, care se ocupă foarte mult de educație. Vă invit să profitați de această stare de fapt. Cred că maniera pozitivă de a gândi este un alt factor-cheie pentru succesul tinerei generații. Vă doresc să vă bucurați de conferință, de Gabriel Liiceanu și mult succes în tot ce veți întreprinde.

M.M.: Urmează partea imprevizibilă a acestui eveniment. Gabriel Liiceanu are obiceiul persistent de a se juca cu nervii noștri. Conferința a avut zeci de formule și, cu toată sinceritatea, nu știu despre ce va vorbi acest strălucit editor și profesor. Îl voi invita să vă vorbească și veți vedea la urmă dacă acest lucru corespunde sau nu așteptărilor dvs.

Gabriel Liiceanu: Bună seara, doamnelor și domnilor. Cred că e a patra oară când mă aflu în această Aulă și nu e ușor. Azi dimineață, pe aeroportul din București, i-am întrebat pe Paula și Silviu dacă își dau seama la ce ne supun când ne cer să vorbim în fața dvs. Le-am evocat situația de anormalitate extremă în care se află un conferențiar. Specia umană nu s-a născut ca atare; în fondul ei primar nu existau vorbitori în fața a zeci sau sute de oameni. Se vorbea cu cei din jur, dar nu existau situații psihologice în care un om vorbea în fața a sute, mii de persoane. Încercam să explic cât stres este în a te arăta singur-singurel în fața multor oameni care te privesc în ochi și așteaptă ceva de la tine.

Pesemne în urma conferințelor,

subconștientul meu a fost atât de afectat încât am ajuns să visez. Vă voi povesti un vis legat de conferințele *Microsoft*. În frumosul cartier din București în care m-am născut și am trăit mai toată viața, Cotroceni, la 5 după-amiaza, trebuia să mă duc să susțin un concert. Urma să apar pe scenă și să cânt *Don Giovanni* de la cap la coadă. Am o slăbiciune pentru *Don Giovanni* al lui Mozart, l-am ascultat de atâtea sute de ori încât visul l-a selectat. Lumea venea din toate părțile. Am ajuns acolo, ei s-au așezat pe scaune, eu m-am urcat pe scenă și am spus: "De fapt, eu nu știu notele. Nu știu nici să cânt. Vă rog să mă iertați, dar dacă îmi dați voie, am să vă țin o conferință în schimb". V-am spus asta ca să vedeți până unde poate să meargă teroarea unor conferențieri. Din cele douăzeci și patru de conferințe *Microsoft*, aproape o treime au trecut prin nervii mei. Și într-adevăr, după această performanță, tot nu știu care e motivul care a declanșat în creierul corporatist al *Microsoftului* acest scenariu cultural.

Legăturile le știu, le-am simțit pe pielea mea. Le spun atât prietenilor mei de la *Microsoft*: datorită provocărilor primite am scos câteva cărți pe teme inițial abordate în conferințe de acest gen. Am vorbit împreună cu Andrei Pleșu despre îngeri, am vorbit despre ce înseamnă a iubi, despre minciună sau ură. Aș vrea să știți cum își alege un om o temă sau cum mi-o alege eu. Până pe la 25-30 de ani temele fac parte dintr-un scenariu cultural, dintr-o educație academică: un profesor sugerează studentului/doctorandului/masterandului o temă, iar acesta și-o asumă. Este o comandă exterioară de a face acei pași așa cum crede profesorul. Odată ce masterandul sau doctorandul încheie această primă parte a cursei, începe să își aleagă singur temele despre care scrie - pe criterii culturale. Trebuie să dea opuri convingătoare, să arate în comunitatea științifică în care trăiește că e capabil de performanță, că știe carte, că are ceva de spus.

După 50 de ani, temele se aleg altfel.

E și felul în care mi-am ales temele conferințelor *Microsoft*. M-am gândit de ce am trăit eu și de ce trăiți dumneavoastră. M-am gândit la problemele care mă ard pe mine, dar și pe dumneavoastră. Mi-am zis că e imposibil să nu vă intereseze ce înseamnă a iubi. Când am venit cu prietenul Pleșu, am fost convins că e imposibil să nu vă intereseze dacă putem să ne vedem mai bine într-o altă lume. M-am gândit apoi că toată viața noastră e așezată pe minciună, că o conștiință a minciunii a apărut în urmă cu 2500 de ani. E o istorie ce ne interesează pe toți. Am vorbit despre ură pentru că mi-am dat seama că societatea în care trăim și ființa care suntem sunt așezate și pe ură.

M-am întrebat și de această dată ce mă arde pe mine, ce vă arde și pe dumneavoastră. E ceva despre care nu avem curajul să vorbim, deși ne arde? Acum două săptămâni mi-a venit ideea și am schimbat titlul inițial: *De ce venim la facultate?* Nu voi vorbi despre ce am anunțat, deși e o temă pasionantă și, sub urgența cererii, am crezut că voi vorbi despre importanța ei. Mi-am dat însă seama că în viață există și lucruri mai importante, așa că am decis să vorbesc despre *Ce ne facem cu calul negru?*

Povestea pentru care ne-am strâns azi după-amiază aici nu debutează pe pământ, ci în cer sau, mai degrabă, într-o regiune pe care Platon o numește "locul supraceresc", pentru a marca "topografic" faptul că spectrul existenței este cu mult mai vast decât ceea ce trăim noi "aici", pe pământ. Asemeni miturilor din multe religii, mitul platonician pune în joc o strategie pentru a explica lumea noastră făcând recurs la un termen exterior ei. Aș numi-o "strategia corelatului imaginar perfect": se pleacă de la lumea în care ne aflăm și de la neîmplinirile ei, se creează – eliminându-se defectele (suferința, moartea, cunoașterea înșelătoare) – corelatul ei imaginar perfect (un tip anume de paradis), care apoi, devenind model, este folosit atât ca termen primordial în explicarea lumii de aici, cât și ca punct de absorbție constant al tuturor năzuințelor noastre.

Ce anume distinge atât de radical lumea aceea "de sus", de care vorbește Platon, față de lumea în care trăim noi? Aș spune că o componentă gastronomică: personajele din acea lume au la dispoziție un tip de hrană care le prieste de minune aripilor. Căci *totul va depinde*, după cum vom vedea, *de aripi*. Dar despre ce aripi este vorba? Aici începe propriu-zis mitul.

ATELAJUL ÎNARIPAT ȘI CĂDEREA

Orice aripă, având ca funcție zborul, pune în joc un principiu al înălțării și al menținerii "sus". De aceea, Platon imaginează entitățile care populează partea de "sus" a universului – zeii și alte feluri de "spirite" sau "suflete" (*psychai*) – sub forma unui atelaj *înariptat* (carul și caii înhămați la el) și a vizitiului său. Deosebirea dintre sufletele divine și "celelalte suflete" provine din calitatea vizitiului și a cailor, mai ales rasa cailor și arta strunirii lor urmând să decidă calitatea aripilor. În cazul zeilor, "atât caii, cât și vizitiul sunt cu toții buni și de viță nobilă" și conducerea unui asemenea atelaj este o plăcere. În cazul "celorlalte suflete", din care în curând, prin *cădere*, se vor recolta "muritorii" care suntem, "cât privește caii, unul e un bidiviu adevărat,

frumos și de soi ales, pe când celălalt e rău și de neam prost". Descrierea pe care o face Platon celor doi cai este impresionantă, drept care am s-o reproduc în întregime:

"Acela dintre cei care-i de-un soi mai bun are statura dreaptă, trupul bine tăiat, grumazul falnic, botul arcuit, ochi negri, iar culoarea lui e albă; e dornic de onoruri, dar totodată cumpătat și rușinos; iubește părerea cea adevărată; când îl mâni, biciul nu-și are rostul, pentru că ascultă numai de îndemn și vorbă. Celălalt cal, dimpotrivă, e șui și greoi, clădit fără nici o noimă, cu grumazul țepăn, cu gâtul scurt, cu bot turtit; trupul tot e negru, ochii alburii și injectați de sânge; e nesățios și îngâmfat; urechile le are împăroșate și abia de mai aude; și doar cu lovituri de bici și îmboldiri ce îl mai poți mâna."

În acest caz, zice Platon, "să mâni carul nu este desigur nici ușor și nici plăcut". Ar mai trebui spus că nu este foarte limpede unde anume, în povestea lui Platon, sunt situate aripile: pe grumazurile cailor, pe roțile carului sau pe umerii vizitiului. Dar lucrul ăsta nu e deosebit de important. Platon vorbește, distribuind aripile global și indistinct, de "sufletul desăvârșit și bine înaripat" al zeilor.

Problema, cu toate aceste vietăți înaripate, este că zilnic trebuie să meargă să mănânce. În acest punct povestea capătă, cum spuneam, o turnură gastronomică, în măsura în care importantă este sănătatea aripilor, deci a mijlocului de înălțare și de rămânere "sus". Cu ce anume trebuie să se hrănească sufletul înaripat pentru a asigura sănătatea aripilor și, astfel, rămânerea "sus"? Răspunsul: cu o mâncare care se află numai în acel "loc supraceresc", în speță pe o "pășune" pe care Platon o numește "câmpia adevărului". (Asta ne va aduce aminte, desigur, de diferite alimente – salate din Grădina Ursului, rodii miraculoase sau mere de aur, de pildă – care, în basme, se află în locuri greu accesibile sau bine păzite, și pe care Făt-Frumos, plasat la rândul lui într-un scenariu inițiativ, are a le aduce sau păzi ca o condiție a dobândirii unui obiect dezirabil.)

Așadar, zeii și cetele lor (alcătuite din "celelalte suflete") își părăsesc zilnic sălașul (palatul aflat în Olimp) și pornesc în expediție "catre culmea bolții care susține cerul" (e vorba de un urcuș dificil), pentru a merge să se ospăteze cu priveliștea "ființei pure" aflate în "câmpia adevărului". Pentru toți cei porniți la drum către această pășune ideală (să observăm că "pășutul" se petrece cu ochii și că, astfel, el ia forma unui spectacol), important este să iasă deasupra bolții, să se instaleze pe ea și să poată contempla, pe parcursul unei rotiri a ei, priveliștea cerului alcătuită din valorile dreptății, adevărului, binelui și frumosului în sine, toate acestea fiind numite de Platon "ființa cea adevărată", nesupusă devenirii și corupției. Sufletul care e în stare de isprava asta se hrănește cu realitatea Ideilor absolute și dobândește "știința pură". Cărmaciul carului, care mănâncă zilnic cu ochii acest tip de hrană, asigură aripilor sale o sănătate perfectă și, astfel, posibilitatea înălțării zilnice la locul dietei divine. (Să observăm aici cercul vicios. Fără hrana oferită zilnic ochilor de contemplarea "câmpiei adevărului", aripilor încep să le cadă penele și își pierd treptat forța. Fără aripi viguroase și bine hrănite, sufletul nu poate ajunge deasupra bolții

cerești și nu se poate hrăni cu singura mâncare ce dă vigoare aripilor).

Am spus că succesul ascensiunii depinde până la urmă de calitatea vehiculului, mai precis de calitatea cailor care trag carul. În cazul atelajelor divine, în care caii, carul și vizitiul sunt de prima mână, totul merge strună. Carele zeilor ajung ușor deasupra bolții și cărmacii lor pot să privească nestingheriți și pe îndestulate spectacolul ființei pure din "câmpia adevărului". În schimb, în cazul "celorlalte suflete", unul dintre cai fiind "de soi prost", conducerea carului pe potecile abrupte și înguste ale urcușului, străpungerea bolții cerului și menținerea deasupra ei, în vederea contemplării liniștite a Ideilor pure, sunt extrem de dificile. Calul acesta greu de strunit fie face imposibilă menținerea deasupra bolții și concentrarea privirii, fie, zmucindu-se și trăgând în toate părțile, prăvălește carul pe parcursul urcării. Fiind astfel împiedicată hrănirea adecvată, aripile sufletului dotat cu un echipaj de tracțiune inferior încep să cadă și sufletul, pierzându-și forța de propulsie, termină prin a ajunge "jos", pe pământ, unde își ia deîndată ca adăpost un "corp de pământ".

Calul negru, după cum vedem, nelăsându-se strunit, e cel care ne duce la pierzanie. Și o va face, după cum vom afla în curând, în două rânduri. Acum, ca urmare a căderii pe care a provocat-o, el ne condamnă la o hrană-surogat: căci, pe de o parte, ceea ce vede sufletul pe pământ este o realitate de mâna a doua (în locul Ideilor incoruptibile, el are de-a face cu lucruri trecătoare și instabile, supuse corupției și morții), pe de altă parte, spiritul nostru este în permanență perturbat de percepțiile tulburi și dispozițiile schimbătoare pe care le aduce cu sine nou dobânditul trup pământesc. Locul privirii serene a sufletelor care se desfășeau zilnic cu priveliștea de pe "câmpia adevărului" îl ia acum privirea tulbure proprie sufletelor căzute, confruntate cu imagini care se succed brambura și care nu sunt altceva decât copii degradate ale unor forme perfecte. Sufletul căzut schimbă cadența măreață a spectacolului Ființei cu balamucul provocat de lumea devenirii. Păstrând metafora gastronomică, atât hrana, cât și papilele gustative sunt, acum, mediocre. Urmarea acestei căderi, în care se trece de la icre negre la terci, este că memoria icrelor negre dispare și terciul este luat drept o mâncare rafinată, dacă nu chiar mâncarea însăși. Trăim încon-

jurați de copii promiscue ale Ideilor absolute și credem că aceste copii sunt absolutul însuși. Arestați în trupul nostru de pământ, uităm spectacolul supraceresc. Datorită calului negru cădem, de fapt, în uitare.

Și totuși, și totuși... Nu disperați, pare să spună Platon, căci nu totul este pierdut. E drept, totul începe rău, cu o cădere și cu o uitare, dar poate sfârși și bine, cu o aducere aminte și cu o re-înălțare. Există o șansă să vă reamintiți de lumea din care ați venit, să vă redobândiți aripile și să reajungeți acolo unde se află hrana care vă asigură nemurirea.

ÎNDRĂGOSTIREA, SUNTEM RE-PROPULSAȚI CĂTRE LOCUL DIN CARE AM CĂZUT

Dar cum e cu putință un asemenea lucru de vreme ce sufletul căzut a fost despărțit tocmai de sursa de hrană care ținea aripile în viață? Există oare, în lumea căderii noastre, urme și resturi ale mâncării divine? O fărâmă, măcar, din mâncarea aflată doar în "câmpia adevărului"? Un lucru este sigur: există posibilitatea ca, prin "ceva" aflat în lumea de aici, să rupem vâlul uitării compacte care s-a așezat peste noi odată ajunși pe Pământ. Există posibilitatea reamintirii banchetului ontologic și, astfel, posibilitatea de a năzui spre el din nou. Un asemenea miracol, care aduce cu sine și înmugurirea aripilor, se produce *prin îndrăgostire*.

De câte ori citesc mitul îndrăgostirii din *Phaidros* am senzația că un bijutier de geniu a montat o piatră prețioasă în giuvaerul unui mit. Exprimându-mă atât de "prețios", vreau să spun că, prin această poveste, iubirea intră într-un scenariu atât de vast încât semnificațiile ei sunt împinse până dincolo de raza privirii noastre. Și totuși – de aici și paradoxul acestui mit –, nimeni nu s-a căznit atât de mult ca Platon să ne convingă că paradisul ne este accesibil, că, *grație iubirii*, paradisul poate fi reintegrat chiar și de pe pozițiile căderii.

În lumea asta degradată, în care toate urmele lumii "de sus" par să se fi șters, în care locul aripilor pierdute s-a netezit, iar sufletele întrupate într-un "corp de pământ" par să fi uitat pentru totdeauna ceea ce au apucat să vadă cândva, în lumea asta în care totul pare că începe și se termină "aici", există totuși, pentru fiecare dintre noi, o ființă a cărei frumusețe devine *memento*-ul lumii divine din care am căzut. Atunci are loc un *coup de foudre*, cum zic atât de bine

Continuare în pagina 18

Urmare în pagina 17

francezii, o scurtcircuitare a existenței, un trăznet care ne despică viața într-un "înainte" și un "de-acum încolo" și care ne mută pe altă orbită a ei. Apare cineva a cărui frumusețe ne dă o brânci către lumea de "dincolo", cineva prin a cărui aparență noi stră-vedem ceva din strălucirea originară a "departelui" pierdut. Chipul de care ne îndrăgostim devine aluzia vehementă la spectacolul Ființei în toată plenitudinea ei.

Iată, așadar, ce este îndrăgostirea: recunoașterea într-un chip pământesc a unei forme divine și, astfel, declanșarea procesului de creștere la loc a aripilor pierdute la cădere. Re-înaripare. Dar să vedem cum arată ea în cuvintele lui Platon:

"Cel care a contemplat mulțime din lucrurile de odinioară, când vede un chip care aduce cu cel zeiesc, desprins parcă din chipul frumuseții înseși, sau un trup asemenea alcătuit, se simte mai întâi cuprins de o înfioreare și ceva nedeslușit, din temerile ce-l prindeau odinioară, vine să-l stăpânească iar. [...] Privindu-l, el este cuprins când de fiori de ghiată, când de o sudoare și o fierbințeală fără seamăn. De îndată ce prin mijlocirea ochilor a primit emanația frumuseții, el se învăpăiază, iar raza aceasta a frumuseții dă aripilor sale o nouă viață. Căldura înmoaie locul unde aripa stă s-apară, locul acesta care, înghiocit de-atâta vreme în sine din pricina învățării, nu mai putea rodi. Hrana adusă de efluviul frumuseții umflă lăstarul aripilor și-l mână să crească din rădăcină, din tainețele înseși ale ființei sufletești, care odinioară era cu totul înaripată. Deci, în tot acest răstimp, el fierbe și tresaltă în toată ființa lui; suferința îi e aidoma cu aceea pe care o simt copiii când le ies dinții; când dau să crească, în jurul lor se naște o mâncărime și o durere, și același lucru îl simte și sufletul în clipa în care aripile vor să iasă. Și în tot timpul cât aripile îi cresc, el fierbe și îl doare și se simte furnicat. Când, așadar, sufletul acesta își poartă ochii înspre frumusețea tânărului, un val de pulberi nevăzute se desprinde de aici și curge către el [...]. De îndată ce simte atingerea lui, sufletul prinde putere și e cuprins de căldură, durerea îl părăsește și bucuria vine să-i ia locul. Iar când rămâne singur și-l prinde uscăciunea, gurile porilor prin care aripa încearcă să iasă se usucă toate și, închizându-se, împiedică mugurul aripilor să mai crească; iară aceasta, ținut laolaltă cu dorul în tainița sufletului, se zbate ca o inimă zvâcnindă, înțepă rând pe rând fiecăle cale de ieșire, astfel încât, împuns jur-împrejur, sufletul freacă tot încins de durere; însă, în același timp, frumosul tânăr a cărui imagine îi reapare îl umple iar de bucurie. Prins în aceste două simțiri învălmășite, sufletul e covârșit de nefirescul stării sale și e cuprins de furia de-a nu putea scăpa de ea. Înnebunit cum e, noaptea nu poate închide ochii, iar ziua nu ar sta locului o clipă, ci, ars de dorință, el aleargă într-acolo unde gândește că l-ar vedea pe stăpînul acelei frumuseți. O dată ce l-a zărit și valul dorinței lui a găsit iar calea pe care s-o apuce, el trece să desfacă ce mai înainte era pecetluit; și-a regăsit suflarea, împunsăturile și tot ce era durere au dispărut, și-acum el nu culege decât rodul celei mai dulci plăceri. Cum s-ar putea desface de bunăvoie de aici, de vreme ce nimeni nu poate sta mai presus de această întruchipare a frumuseții? Mamă și frați și prieteni au fost dați cu toții uitării; dacă,

din nepăsare, își risipește averea, el nu se sinchisește cîtuși de puțin; fireștile obiceiuri și buna-cuviință cu care mai înainte se fălea sunt privite, toate, acum, cu dispreț; și iată-l și gata să se facă sclav, să doarmă unde i se îngăduie, dar cât mai aproape de cel ce i-a stărnit dorința. Și nu-i ajunge să-l venerateze pe stăpînul frumuseții, ci în acesta, și în nimeni altul, el l-a găsit pe cel care să-l vindece de mult prea multa-i suferință. Starea aceasta, frumosul meu băiat, căruia cuvântarea îi este adresată, oamenii o numesc iubire."

Important este să reținem, din tot acest pasaj, că orice chip de care ne îndrăgostim, chiar dacă este pământean, deschide către o lume care nu e "de aici". Mai mult, el pare "trimis", pare că a sosit aici anume pentru noi, pentru a aduce cu el zvonul altei lumi. Și că acum ni se propune o călătorie, marea călătorie a vieții noastre pe care, dacă o ratăm, ne ratăm nemurirea. Orice dragoste și îndrăgostire seamănă cu un rapt și cu un transport divin. Cei doi, chiar dacă, fizic, rămân în lumea de aici, sunt luați din ea, pleacă din ea, o părăsesc. Și o părăsesc mai întâi în măsura în care contururile ei de până atunci se schimbă. Cei doi, îndrăgostindu-se, au senzația că lumea a devenit *vrajită*, că e alta, cu totul diferită de lumea în care ceilalți se mișcă zi de zi. "Ceilalți", la rândul lor, încep să-i privească pe îndrăgostiți ca persoane care "au luat-o razna", care nu mai fac parte din "lumea normală", lumea lor. Ei se constituie, pentru ceilalți, ca un corp străin. Îndrăgostirea este, la Platon, o "resursare", o ocazie de repunere în contact cu lumea care a fost, dar nu mai e a noastră. O reîmproprietăre divină. Ni se reamintește acum că ascendența noastră e nobilă, că noi venim de pe "câmpia adevărului" și că sufletul nostru poartă în el blazonul Ființei pure.

Splendoarea mitului lui Platon vine din aceea că "psihologia iubirii" este tradusă în termenii unei metafore – aripile care cresc din nou – prinse la rândul ei în substanța mitică a "sufletului înaripat" care cade spre a fi repropulsat către locul din care a căzut; că "psihologia" aceasta nu este un episod izolat din viața unui muritor de rând, ci parte din scenariul unei bătălii ontologice, bătălia pentru ființa eternă. Platon a sesizat aici sub forma unui mit ontologic faptul că orice iubire este o aluzie la eternitate sau, altfel spus, porția de nemurire la îndemâna muritorilor. Timpul obișnuit și comun este abolit de *continuitatea unui extaz*.

DESPRE EXTAZ ȘI CONTRATIMP

Ce sublim pare totul! Dar să ne ocupăm acum puțin de extaz. După cum numele o spune, extazul reprezintă o ieșire din tine și o instalare în afara ta: *ek-stasis*. Tocmai în măsura în care ies din ei, în măsura în care ies din timpul celorlalți care, până să se îndrăgostească, era și timpul fiecăruia dintre ei – îndrăgostiții cunosc extazul. Acum, prin această ieșire în afara din timpul comun, ei se autopropulsează într-un timp al lor și numai al lor, un timp *à deux*, care e timpul specific îndrăgostirii.

Numai că de aici începe drama. Tocmai extazul, care este condiția iubirii, aduce cu sine și moartea ei. Orice iubire durează cât extazul ei, cât rămânerea celor doi într-un "loc" situat în afara lor – și în afara celorlalți – și care îi cuprinde și-i conține pe amândoi. Dar cum orice ek-stază, orice "situație în

afara ta însuși" și orice suspendare a respirației proprii sunt limitate, orice iubire obosește în propria ei externalizare sau expresiune (*Ausmeinigkeit*).

Aici vom face o nouă haltă pentru vă spune o altă poveste, de astă dată a unui gânditor din vremea noastră, care a făcut o interpretare a mitului celor doi îndrăgostiți celebri ai culturii europene, Romeo și Julieta. Pe gânditor îl cheamă Jacques Derrida și povestea interpretării lui, intitulată *Aforismul în contratimp*, se află într-un caiet de spectacol publicat cu ocazia montării piesei lui Shakespeare, în 1986, la teatrul Gérard Philippe din Saint Denis.

Derrida începe cu o etimologie. Ce însemna "aforism", înainte ca acest cuvânt să ajungă să desemneze un gen concentrat literar la maximum, o pilulă retorică? *Apo-horizo*, care a dat "a afurisi" în română, înseamnă "delimitez desprinzând", dau hotare unui lucru alungând dincolo de aceste hotare tot ce nu este el. ("Afurisindu-te", te scot din ograda mea, te alung din ființa mea.) Fiecare dintre noi intră în lume ca "aforism", ca prizonier al conturului său inconfundabil de ființă. Iar consacrarea individualității care suntem se face prin *nume*, prin acel cuvânt care ne îmbracă ființa, care-i pune vestmântul unei de-finiții, delimitându-ne de toți ceilalți indivizi de pe lume. Aforismul e numele, e reflexul onomastic al conturului nostru de ființă indiviză. Așa cum aforismul retoric, stilistic, sortește separației fiecăre frază, închizându-o în personalitatea ei inconfundabilă (orice aforism se înalță vertical și sfidător în câmpul de cuvinte al lumii), aforismul care suntem ne închide, cum spune frumos Derrida, "în singurătatea propriei noastre durate", în acea "serie temporară" unică, care este viața fiecăruia dintre noi.

Când ne îndrăgostim, noi încercăm imposibilul: vrem să ne așezăm, cu seria temporală a vieții noastre, asemeni unei palme care se așază peste cealaltă, peste seria temporală a altei vieți, uitând că "timpul celui alt nu va fi niciodată timpul meu", că această suprapunere perfectă, această coincidență, această "cădere-temporală-laolaltă" care e sincronicitatea nu e cu puțință. Fiecare îndrăgostire este o tentativă eșuată de a induce aceeași vibrație temporară în două monade umane aflate în contratimp. *Romeo și Julieta* pune de fapt în scenă, sub forma unui contratimp punctual între viața și moartea a doi îndrăgostiți ("ei trăiesc *rând pe rând* moartea celui alt", spune Derrida), imposibila sincronizare între aforismele a

două vieți izolate în propria lor serie temporală. Orice îndrăgostire începe ca promisiune a unei contopiri și sfârșește cu exhibarea, uneori monstruoasă, a unei anacronii de principiu.

De aceea, orice iubire (divină în principiul ei) trebuie să se termine cu o moarte (pământească în realizarea ei). Cei doi sunt trași înapoi, în condiția lor terestră, fie de către ceilalți, fie, dacă aceștia îi lasă în pace, de propriul lor contratimp, de imposibilitatea perfecte suprapunerii de ritmuri a ființei fiecăruia. (Despre orice cuplu de tineri căsătoriți se poate spune: "lăsați-i să moară în contratimpul lor!") Pentru că și ei fac parte, în cele din urmă, din lumea de aici, pentru că ei nu-și pot ține la nesfârșit respirația în spațiul propriei lor iubiri decât atâta timp cât durează îmbrățișarea lor (adică exact cât durează abolirea contratimpului), îndrăgostiții trebuie să moară înainte de a-și ucide iubirea. Pentru a o împlini cu adevărat, ei trebuie să moară de *dragul ei*. Doar murind, ei pot salva acea "lucru" extraordinar care s-a născut prin ei, dar care, tot prin ei, prin neputința lor de a-i duce în spate "dulcea povară", urmează să piară. Cele două personaje shakespeareiene s-au gravat în mintea noastră tocmai pentru că opera iubirii pe care au construit-o în doi a fost salvată, în toată puritatea ei, de la dezastrul la care tot ei ar fi dus-o, prin împingerea ei dincolo de propria-i măsură. (Căci Julieta ar fi ajuns în mod fatal, asemenea Natașei, odată căsătorită cu Pierre Bezuhov, grasă și cicălitoare.) Tocmai pentru că re-împroprietărea divină este o expropriere pământescă, ea aduce cu sine zvonul morții. Pentru a se adevăra în ordine divină, îndrăgostiții trebuie să moară în ordine pământescă. Ei trebuie să plece de aici. Iubirea lor se înalță de la bun început pe premisele morții și vizează de la bun început, pentru a trăi, moartea lor.

Asemeni filozofului care, de dragul eliberării spiritului din lanțul materiei și al corpului, trebuie să învețe să moară, îndrăgostiții platonicieni trebuie să învețe în final să-și ucidă trupurile pentru a-și reînaripla sufletele. Tocmai trupul, carnea, aparența frumoasă care a aprins în ei scânteia, sunt cele care trebuie în cele din urmă sacrificate. Creșterea aripilor echivalează cu o dez-povărare de trup. Căci trupul platonician este doar prilejul îndrăgostirii, iar nu țelul ei. Calul negru, care persistă în logica frumosului *întrupat* și reclamă accesul neîngrădit la trup, trebuie domolit, înfrânt, educat. Această domolire, ca preț ce trebuie

plătit pentru posibilitatea unei excursii transcendente, este sensul "dragostei platonice" care a traversat secolele. Căci dragostea care începe carnal nu este la Platon decât un truc, o mică diversiune de debut, un cârlig pentru nemurire, brânciul către fanta care se deschide odată cu ea. Când îndrăgostiților, luați de "valul de dor", le scapă piciorul în teritoriul calului negru, lucrul nu se petrece spre lauda lor. În filozofia lui Platon, calului negru i se rezervă un rol mizerabil: după ce ne-a târât o dată în jos, aici, pe pământ, el e în stare oricând să ne facă să ratăm paradisul, să ne împiedice să revenim sus. După ce că penele aripilor ne-au căzut din cauza lui, blocarea creșterii lor la loc, odată înmugurite, poate fi pricinuită tot de el. Concupiscent și nesățios, el angajează sufletul pe panta plăcerilor trupesti și ne propune o haltă indefinită pe teritoriul cărnii, al uitării și al morții.

Dacă ne gândim bine, ceva uluitor se petrece aici: după ce descrie îndrăgostirea în termenii pe care i-am văzut, Platon condamnă teritoriul de senzualitate în care ea a luat naștere și care, totodată, reprezintă debușul ei. Trupul simbolizat de calul negru, trupul ca depozit pulsional al ființei noastre, ca sediu al instinctelor și ca izvor al dorințelor și fantasmelor noastre sexuale, are de fapt la Platon o enormă ambiguitate: pe de o parte, ca "aparență frumoasă", el e scânteia care aprinde un incendiu divin, e treapta care lansează racheta. Dar, pe de altă parte, orice întârziere prelungită în preliminariile lui devine primejdioasă, pentru că ne leagă mai strâns de locul de care noi trebuie să ne desfacem urgent. Chipul și trupul de care inițial ne îndrăgostim, "aparența frumoasă" inițială, reprezintă doar declanșatorul și propulsorul, doar treapta care trebuie să iasă neîntârziat din ecuație, premisă a unei combustii din care ea nu mai face parte. Dacă nu devine trans-lucid, dacă nu e rapid străbătut și lăsat în urmă ca simplu prilej pentru stră-vederea frumuseții, trupul devine cu vremea opac, gravitațional, sursă de concupiscentă și de rămânere "jos". Drept care, la Platon, îndrăgostirea, după ce presupune câteva victorii pasagere ale calului negru – care "mitocan, măgar și lipsit de maniere" (cum îl descrie Caragiale pe bărbatul român), îl face pe îndrăgostit să dea buzna peste ființa îndrăgătită, "fără să-i pese de îmboldituri sau de biciul vizitului", și să o facă să cunoască "dulceața truștelor plăceri" – îndrăgostirea, spuneam, sfârșește ca lecție de înțelepciune și pudoare: calul alb, "plin de sfială și mânat de chibzuință, unindu-se cu vizitiul, stă împotriva acestei fapte", adică a consumării carnale a amorului. Mitul îndrăgostirii se termină de-a dreptul pios, ceea ce înseamnă cu aripile crescute la loc:

"Dacă biruitor iese ce e mai bun în cuget, ducându-i pe cei doi la o existență bine rânduită și la iubirea de înțelepciune, viața lor de aci se scurge fericită și e numai înțelegere; stăpâni pe ei înșiși și plini de cumpătate, ei au zăvorât partea de unde izvora necurătenia din suflet, slobozind-o pe aceea din care naște virtutea lui. Iar când se săvârșesc din viață, purtați de aripi și liberați de povara pământescă, iată-i ieșind învingători..."

MONOGAMIA, CALUL NEGRU ȘI MAREA IPOCRIZIE

Am mers noi oare pe drumul deschis de Platon? Dacă avem în vedere creștinismul,

răspunsul este "da". Creștinismul a încercat un lucru fără precedent: domesticirea calului negru prin trasarea unui teritoriu redus la maximum în care acesta poate evolua. Teritoriul s-a numit monogamie și, ca *sacramentum*, el a fost consfințit în fața lui Dumnezeu. Creștinismul a abolit astfel pe cale instituțională atât concupiscenta cărnii, cât și contratimpul aforismelor. Un singur bărbat și o singură femeie se află față în față, pentru întreaga viață, consumând senzualitatea cu moderație maximă și sub supravegherea Bisericii. (Jacques Attali, *Amours. Histoire des relations entre les hommes et les femmes*, Fayard, 2008, p. 110)

Descendența platoniciană a Sfântului Pavel este din acest punct de vedere totală. Pentru acest om care a fixat creștinismul și l-a instituționalizat ca Biserică, orice iubire în afară de cea pentru Dumnezeu – singura ființă cu care putem avea un dialog afectiv coerent – este manifestarea unei dezordini, e de-a dreptul o boală, iar activitatea sexuală un scandal. Câtă vreme "trupurile noastre sunt mădulare ale lui Cristos" (I Corintieni, 6, 15) și "trupul vostru este templul Duhului Sfânt" (6, 19), este firesc ca "bărbatul să nu se atingă de femeie" (7,1). Căsnicia este un *faute de mieux*, o instituție care se naște pe de o parte "din pricina curviei", *dia tas porneias, propter fornicationem* (7, 2), pe de alta pentru a da un cadru convenabil procreării. Altminteri, spune el, "celor neînșurați [...] le spun că este bine pentru ei să rămână ca mine" (7, 8). Fecioarelor le spune că "e bine pentru fiecare să rămână așa cum este" (7, 26). Concluzia e că oricum fiecare ar trebui să rămână așa cum e: "Ești legat de o nevastă? Nu căuta să fii dezlegat. Nu ești legat de o nevastă? Nu căuta nevastă." (7, 27) Iar dacă ne gândim că "timpul lumii acesteia trece" (7, 31), atunci, chiar și pentru cei ce au neveste e bine "să fie ca și cum n-ar avea" (7, 29). Și: "cine a hotărât în inima lui să-și păstreze pe fiica sa fecioară, face bine. Astfel, cine își mărită fata, bine face, și cine n-o mărită, mai bine face." (7, 37-38). Concluzia e clară: căsnicia stă mai prejos decât virginitatea, dar, odată făcută, ea rămâne de nedesfăcut. Una peste alta, nici o formă de iubire nu poate concura iubirea pentru Dumnezeu și tot ce e închinat lumii de aici ne deturneză de la slujirea adevăratei împărății.

Dar poate fi calul negru definitiv domesticit? Se poate renunța la galopul său? Și poate contratimpul seriilor temporale care sunt viețile noastre să fie abolit prin decretarea căsniciei indisolubile? Poate fi așezată viața sexuală pe un contract monogam extins la scara întregii vieți? Istoria civilizației europene și a formidabilului ei document care este literatura europeană ne spun că "nu". Dar atunci înseamnă că, dincolo de idealul propus (și impus), în ordine reală a fost consfințită instituțional *ipocrizia sexuală*. Una acoperită cu vâlul monogamiei și con-sacrată, dar nu mai puțin ipocrizie. Și încă una incontestabilă.

De ce nu a putut fi evitată ipocrizia generată de prezența în noi a calului negru? De ce, dimpotrivă, în cei 2000 de ani de istorie creștină, Europa a consacrat ipocrizia sexuală ca *necesară*? De ce acest joc obscen – nedemn deopotrivă de noi și de zeul care ne veghează – între onorabilitatea expusă și promiscuitatea ascunsă? De ce, în fond, a fost nevoie să-l târâm pe Dumnezeu într-

un război pe care noi i L-am impus și pe care El nu-l putea câștiga? De ce a trebuit El să cauzioneze, printr-un *sacramentum* imposibil de onorat în toată gravitatea lui, travestiul pulsionilor noastre rău gospodărite? Sau de ce, ca să-l eliberăm pe El, a trebuit să ne torturăm moral și să sugerăm că am căzut, cu tot ce în noi e voluptate sau bucurie simplă, pe mâna Diavolului? De ce a trebuit să construim o societate a cărei istorie s-a transformat într-o lungă cronică a salvării aparențelor?

De ce ipocrizia, așadar? Pentru că ea a fost singurul răspuns pe care l-a putut livra o societate strivită în permanență de spectrul a două pericole: cel al indivizilor frustrați și al sentimentelor avortate sau ucise de rigoarea normei etice sau cel al normelor de conviețuire aruncate în aer de dezlănțuirea fondului pulsional al animalului uman. Toată viața Europei monogame s-a instalat pe această uriașă ipocrizie, pe jocul de măști al unei onorabilități imposibile și al unei promiscuități prost ascunse. Cât de departe a mers ipocrizia care a însoțit imposibila domesticire a calului negru s-a văzut abia atunci când ea a pătruns în locul privilegiat al înfrânării specializate: în mănăstire. De la călugării și călugărițele lui Boccaccio și până la părintele Serghi al lui Tolstoi, ipocrizia subîntinde însăși istoria locului în care cărnii i s-au retras toate drepturile. Iar dacă e să ne gândim la filozofi, eu unul nu știu vreun exemplu de înțelept, nici gândindu-mă la viețile înțelepților celebri, nici la cei pe care i-am cunoscut, care să fi rezolvat într-o manieră convenabilă problema calului negru. Pascal și Kant s-au instalat de la bun început în statutul de înțepi, fără să știm, desigur, ce preț au plătit pentru asta. Fac de asemenea abstracție de Socrate însuși. În *Banchetul*, unde Socrate rămâne de gheață de-a lungul unei nopți pe care și-o petrece în același așternut cu Alcibiade, cel mai superb efeb al Atenei, el nu face decât să ilustreze teza lui Platon expusă în *Phaidros*. Ceea ce știu în mod sigur este doar că, după ce a încercat cu disperare o vreme reglajul paulin, societatea modernă a acceptat, ca unică soluție posibilă la această problemă, așa cum spuneam, *ipocrizia*. Dar – repet – putea ea oare să facă altfel, atâta vreme cât, lăsat liber pe fondul instituției monogamice consacrate, calul negru ar fi făcut ravagii și coabitarea socială ar fi devenit imposibilă? Vă aduceți aminte de formidabila scenă din *Parfumul* lui Süskind, când mireasma pe care o răspândește Grenouille în drum către eșafod eliberează fondul pulsional al zecilor de mii de oameni veniți să asiste la execuție și,

într-o clipă, piața orașului Grasse devine scena unei uriașe orgii? Ceea ce se destramă cât ai bate din palme sunt structurile milenare ale societății și etica ei așezată pe căsnicia monogamă. "Căsnicia, spune Hegel, și esențial monogamia, este unul din principiile absolute pe care se reazămă etica unei comunități." (*Filozofia dreptului*, § 167) Și totuși, în fiecare pliu al societății, în fiecare clipă, cu fiecare îmbrățișare neîngăduită, "etica unei comunități" este grav lezată. Scena din Süskind, ca și aceea din primul volum al romanului *Orbitor* al lui Cărtărescu, în care un sat întreg din sudul Dunării se destramă sub efectul afrodisiac pe care îl au semințele de mac lăsate sătenilor în dar de către niște țigani care trecuseră pe acolo, ne arată, sub forma unor hiperbole erotice, ce ravagii poate face calul negru căruia i s-au scos frâul și zăbala. Îngrozită de perspectiva unor atari transgresiuni, societatea a preferat să sacrifice, tot cu vorbele lui Hegel, "caracterul *infinit particular*" al simțirii care "lasă loc accidentalității sub toate raporturile" și care, ca simțire "care își afirmă pretențiile", devine "principiu subiectiv al lumii moderne" (*Ibid.*, §161 –§163). Dar tocmai pentru că acest "principiu subiectiv" al sentimentului nu poate fi nicicând extirpat, el fiind asemeni flăcării infinite care, stinse într-un loc, se aprinde într-altul, societatea modernă este obligată să se cufunde tot mai adânc în ipocrizie: la lumina zilei nu apare decât "etica unei comunități", în vreme ce calul negru galopează ascuns în faldurile nopții. Discursul public nu înregistrează prezența lui, iar de apărut el nu apare, asemeni ființelor fabuloase din basme, decât în poveștile oamenilor mari spuse la colțul străzii, în *bârfă*. El este fiara pe care fiecare o vizitează, tăcut și clandestin, în încăperea aflată "în spatele ușii interzise" și în care este depozitat intimul fiecăruia dintre noi. Tăcut și clandestin, dar și în deplină promiscuitate, tocmai pentru că în aceste vizite nu suntem cu adevărat liberi, ci, de fiecare dată, târâm după noi *umbra culpei*.

CE SE VA ÎNTÂMPLA CU CALUL NEGRU?

Nu știu care este rezolvarea acestui conflict și nu știu cum va ieși societatea europeană de pe terenul pe care evoluează de sute de ani, cel al ipocriziei. Conflict care, pentru naturile etice puternice, cum este cea a profesorului Aschenbach al lui Thomas Mann din *Moarte la Veneția*, se sfârșește cu moartea. Vargas Llosa a venit cu ideea că cele mai teribile fantasme sexuale

Continuare în pagina 20

Urmare în pagina 19

trebuie să se împlinescă în literatură, deci în plan ficțional, pentru a nu risca să evadeze în real. Nu cred că e o soluție realistă. Știu, în schimb, că fără tensiunea pe care, de atâta amar de vreme, o induce în noi, spirite căzute într-un corp de pământ, prezența calului negru într-o lume vegheată de reguli, legi și coduri de tot soiul, nu s-ar fi născut proza modernă, vreau să spun proza care în Europa începe odată cu Boccaccio. Spre deosebire de Kundera, care, la începutul *Testamentelor trădate*, afirmă că arta romanului este legată de invenția umorului în modernitate și că lucrul acesta se întâmplă odată cu Rabelais, eu cred că literatura modernă este posibilă din clipa în care conflictul dintre constituția pulsională a ființei umane și codul moral așezat pe un sol religios punitiv și având în centrul său un contract monogam pe durata întregii vieți – devine atât de dramatic încât este obligat să se exprime, să-și găsească expresia artistică.

Ceea ce sociologii, psihologii și alți hermeneuți ai ființei umane întrevăd pentru viitor în privința calului negru, al prezenței sale fabuloase, bine ascunse în noi și născătoare de ipocrizii, pleacă în genere de la statistici îngrijorătoare în privința a ceea ce Hegel numea "iubirea juridic-etică" (*rechtlich-sittliche Liebe*), căsnicia adică. Este tot mai mare numărul cuplurilor care nu se căsătoresc, iar o căsătorie din trei sfârșește astăzi în lume cu un divorț. Un studiu american publicat în 2 august 2007 indica 237 de motive de a face amor. Pe locul întâi, în cazul ambelor sexe, a ieșit învingător calul negru, căci motivul indicat a fost atracția fizică, în timp ce nevoia de iubire a ieșit pe locul al patrulea, iar dorința de procreere pe locul 55, pe alte locuri, în continuare, apărând plictiseala, migrena sau nevoia de a se simți mai aproape de Dumnezeu... Hermeneuții de care vorbeam imaginează ceea au numit – pe modelul lui *networking* – un *netloving*, o rețea în care multiplicarea relațiilor dintre sexe se face la lumină. Iată cum este descrisă această utopie de Jacques Attali:

"În Occident, ca și în alte părți ale lumii, dreptul de a face ce vrei va fi contrabalansat de obligația de a fi «transparent». Nimeni nu va mai putea ascunde ce anume iubește și nici pe cei pe care îi iubește. Acest lucru va provoca repunerea în cauză a ipocriziei relațiilor clandestine, acceptarea realității vieților multiple, masculine și feminine. Fiecare va forma în viața sa un număr din ce în ce mai mare de cupluri. Indisolubilitatea familiei monogame va fi denunțată ca un anacronism, ca iluzie a societății feudale; fidelitatea va fi luată în răs ca impostură, ca o convenție artificială și cvasibarbară; divorțul nu va mai fi trăit ca un eșec. Bărbații își vor revendica dreptul de a refuza femeilor libertatea de a avea copii fără acordul lor. Multiparentalitatea se va generaliza." Și: "Bărbații, ca și femeile, vor putea avea relații sentimentale și / sau sexuale simultane, transparente și contractuale, cu mai mulți parteneri care, la rândul lor, vor avea mai mulți parteneri, care nu vor fi în mod necesar aceia ai primului." (*Op. cit.*, pp. 223-224 și pp. 225-226)

S-ar putea să fie așa. Ar însemna atunci că portretul pe care Platon i-l face calului negru să trebuiască modificat. S-ar putea ca, în locul acelei fiare "cu ochii alburii și injectați de sânge", să avem un cal manierat,

bine crescut, nu chiar din cale-afară de sfios, de reticent precum calul alb. O corcitură, poate, între cei doi, în orice caz un gentleman viguros, întreprinzător și plin de bun simț.

Va fi această sublimă creatură și total străină de *gelozie*? Calul negru, devenit un gentleman roib peste noapte, va putea oare elimina din el acel reziduu de absolut pe care fiecare dintre noi, ființe căzute din paradisul Ființei, îl purtăm în noi după cădere? Căci noua ipocrizie care stă la pândă în acest caz nu este oare legată de prezumția că absolutul întrupat într-un "chip frumos" ar putea fi împărțit cu altul? Poate fi intimul multiplicat, pus în rețea? Cum va arăta Shakespeare-le viitorului, cel care va scrie *Romeo and Juliet in netloving*?

Numai că această aruncare biologică suportă o re-aruncare într-un cod social în care relațiile sexuale sunt sistematizate. În funcție de societatea în care m-am născut, adică în funcție de locul geografic și de epoca istorică a aruncării mele, aruncarea mea sexuală suportă o supra-determinare. Și tu și eu am fost aruncați ca băieți în Europa secolului al 20-lea, și anume, cel puțin o parte din viața noastră, într-o societate comunistă, ceea ce, vom vedea, pentru aruncarea noastră sexuală înseamnă mai multe lucruri. Așa cum înseamnă și faptul că ne-am născut într-o societate matrimonială de tradiție creștină. Ceea ce înseamnă, deopotrivă, că ne-am născut într-un anumit tip de morală.

Cam astea, puse în rezezeală laolaltă, sunt aruncările în care aruncarea noastră sexuală urmează să se realizeze așa zicând în mod liber, deci la nivelul proiectului sexual al fiecărui ins în parte. Înăluntru acestor "figuri impuse" ale aruncării mele sexuale eu îmi trăiesc libertatea sexuală alegându-mi partenerul sexual, durata relației cu el, felul concret în care aplic codul sexual al societății în care mă aflu.

Cuvântul pe care l-am pus în paranteză nu există în limba germană. L-am construit în pereche cu alt cuvânt, care de asemenea nu există în germană, dar pe care, având nevoie de el, Heidegger l-a creat în *Ființă și timp: Jemeinigkeit*. Ce înseamnă el? Este un cuvânt compus din adverbul *je*, "de fiecare dată" și *meinig*, "al meu". *Das Meinige* este ceea ce îmi aparține, bunul meu, averea mea, dar, într-un sens larg, tot ceea ce ține de mine, ceea ce este al meu și numai al meu și nu poate aparține nimănui altcuiva, în cele din urmă eu însumi ca sumă a "proprietăților" mele, eu însumi în nedislocabilul meu, în ireductibilul meu. Heidegger a creat acest termen – *Jemeinigkeit* –, pentru a indica suprema proprietate a omului: aceea de a-și aparține, cu toate ale lui, secundă de secundă (trupul meu, cu aspectul lui, cu plăcerile și durerile lui, "eul" meu cu nevoile lui și stările lui de spirit). E vorba de mine însumi ca de acel ceva de care n-am cum să mă debarsez tocmai pentru că sunt, mereu și mereu, eu însumi. Eu, ca supremă proprietate a mea, ca "arestat" permanent în mine, ca loc al imposibilei mele evadări. *Jemeinigkeit*, faptul de a (-ți) fi de fiecare al tău, exprimat negativ, este faptul de a nu putea niciodată să scapi de tine. *Jemeinigkeit* este nucleul nedelegabil al ființei tale. Nu poți să-ți delegi durerea de dinți, după cum nu poți să-ți delegi indignarea, sila sau bucuria și, cu atât mai mult, propria moarte. Toate se țin scai de tine.

Numai că în iubire se petrece un miracol. Nu unul care merge până acolo încât, atunci

când, îndrăgostit fiind, durea de dinți a iubitei devine automat și a ta, dar totuși unul în care, cum spune atât de frumos Heidegger, "noi ajungem să ne transformăm în ceea ce iubim, rămânând totuși noi înșine".

Rămânem noi înșine, așadar *Jemeinigkeit* este incontestabil. Dar totodată ne transformăm în ceea ce iubim, ieșim din noi înșine, ne dez-proprietărim, ajungem la *Ausmeinigkeit*. Întrebarea este cât timp anume poate funcționa acest *Ausmeinigkeit*, ieșirea dintre hotarele propriului și proprietății mele, suspendarea mea în spațiul comun pentru doi al iubirii, pe fundalul lui *Jemeinigkeit*, a ceea ce este ireductibilul meu? Cât timp poate funcționa invenția unui plămân cu care se respiră în doi?

Mircea Mihăieș: Vă mulțumim, domnule Liiceanu. "Hergelia" dumneavoastră m-a lăsat cu niște frustrări, așa că îmi voi permite să adresez prima întrebare: totuși, de ce venim la Facultate?

G.L.: Pentru a răspunde ar trebui să luăm o pauză și să facem a doua conferință. Nu mă voi lăsa provocat. Am să vă spun totuși într-o propoziție ce ar fi însemnat cealaltă conferință. "De ce venim la școală?" este una dintre întrebările esențiale ale vieții noastre pe care nu ni le mai punem pentru că răspunsurile sunt subînțelese. Este greșea cea mai mare: tot ce e subînțeles trebuie să cadă mereu sub semnul întrebării. Întrebarea "de ce venim la școală" nu cade sub acest semn. Dacă am începe să discutăm acest subiect ați vedea că nu aveți răspuns. Aveți, desigur, unul de genul "pentru că m-a trimis mama", "pentru că așa se face", "pentru că școala era la colț și era aproape", "pentru că vreau să mă fac inginer/medic", "pentru că toată lumea se duce la școală". Niciunul nu dă răspunsul la întrebarea – "de ce mergem la școală"?

Unde trebuie el căutat? În ceva foarte îndepărtat, care ține de felul în care un tigru, să zicem, își învață copilul cum se vânează. Niciun animal nu învață de capul lui; se trec niște lucruri de la individul matur către cel tânăr. În cazul speciei animale, această transmisie ia forma unor reflexe. În specia umană, ea nu se face cu ajutorul unor gesturi. Avem un alt mijloc: limba. Acest ustensil uluitor face ca specia umană să poată depozita o cantitate uriașă de lucruri asimilate într-un timp optimal. În timp ce speciile animale nu pot evolua și ceea ce se învață este mereu un set finit de gesturi, în cazul speciei umane, datorită acestui ustensil, puterea de depozitare a informațiilor câștigate de indivizi de-a lungul existenței poate fi

transmisă. Veți spune: și ce dacă? De ce trebuie să primesc ce au strâns alții în viața lor? Pot beneficia perfect sub forma tehnicii: voi folosi televizorul, frigiderul, computerul fără să merg la școală.

Învățământul la care mă gândeam, cel care se referă la oameni ca oameni (umanist), are alt sens. Prin limbaj, de-a lungul ultimelor mii de ani s-au depozitat soluții de viață, seturi de valori ale fiecărei generații. Când vin la școală aștept de la profesor să mă pună pe piața valorilor și opțiunilor de viață făcute de generațiile anterioare. Să zicem că predau un curs despre Kant, Heidegger sau Platon. Nu o fac cu gândul de a vă pune să învățați ca să veniți să răspundeți la examen, ci vă pun în față opțiunile pe care omenirea le-a făcut în multiple generații, păstrându-le pentru ca eu, la rândul meu, să pot, scotocind în această piață de soluții de viață, să știu voi face cu viața mea.

La școală și la facultate venim ca să aflăm ce sensuri de existență au descoperit oamenii înainte de a ne naște. Un bun profesor nu îmi va spune "acestea sunt soluțiile, iar tu o alegi pe aceasta. E cea mai bună, dacă nu o alegi te pic la examen". Un bun profesor va spune "acestea sunt soluțiile. Eu am făcut tot ce am putut ca să îți le spun cât mai adevărat, clar, frumos. Tu vei alege. Tu vei vedea ce îți convine, ce vrei să faci cu viața ta după ce ai aflat cum alții, foarte mari, și-au bătut capul să afle ce e de făcut cu viața lor".

Cel mai mare subînțeles, pe care ne e frică să îl punem pe masa de discuții, este "ce facem cu viața noastră?" Asta a aflat prima oară Socrate. Că întrebarea cea mai mare, care poate face obiectul unei întâlniri între generații este – "ce fac eu cu viața mea?" Asta nu îți indică un profesor. El îți spune "Iată ce au făcut oamenii de-a lungul secolelor cu viața lor. Iată ce au propus Platon, Socrate, Shakespeare etc." A trece prin istoria culturii nu înseamnă a fi cult, ci a îți umple buzunarele cu cât mai multe soluții de viață. La vârsta mea nu mă poate epata nimeni cu ce știe. Nu pentru că știu mai mult, ci pentru că nu mă interesează dacă știe ca un computer care a acumulat lucruri. Erudiția goală mă lasă rece. Ceea ce mă interesează este să știu în ce măsură a aflat ce să facă cu viața lui în urma lucrurilor aflate de la alții.

A avea facultăți bune înseamnă a avea profesori care pot să deschidă celorlalți poarta înspre viața lor. Criza cea mare în care se află învățământul în România tranziționistă derivă dintr-o balmăjeală uriașă. Copiii vin la școală fără să știe că sunt în căutarea

acestui lucru, iar oamenii mari, care ar trebui să știe, nu le arată ce caută și le dau cu totul altceva: acel terci din mitul căderii. În locul soluțiilor de viață le dau terciul divertismentului, al televiziunilor. Aceea e școala vieții. Și atunci arătăm așa, substanța noastră este aceasta, iar sensul unora ca noi este din ce în ce mai subțire și nu mai știm ce căutăm pe lume. Fără dumneavoastră, nu avem sens. Sensul meu nu este să vă trec soluțiile mele de viață, ci să vă spun ce s-a gândit. De asta venim la facultate. Ca să ne ajute cineva să răspundem la întrebarea "ce fac eu cu viața mea" și să putem exclama - "în asta mă recunosc".

Întrebare: Am ascultat cu plăcere parabola dvs. Ce a determinat ca timp de două mii de ani această teo-filosofie iudeo-creștină să realizeze la nivelul mentalului și socialului în Europa ipocrizia despre care vorbeați? Ce determină de la Voltaire încoace mentalul european să își destrame această chestiune?

G.L.: Nu am fost insensibil la gândul că, aruncând în discuție o asemenea temă, cădem într-un subiect delicat, a cărui discuție publică nu știu cât de departe poate merge. Nu cred că aș fi fost în stare să discut despre așa ceva acum douăzeci de ani. Acum sunt, pentru că am trăit foarte mult această ipocrizie. De la un moment dat am început să îmi pun acut întrebarea care mă macină în continuare: care e soluția, fiind alcătuiți așa cum suntem? Toate societățile lumii, de la cele mai primitive la cele mai înaintate, au trebuit să regleze această problemă. Revenind la întrebare: problema este pusă astfel de Sfântul Pavel dinăuntrul religiei creștine. Vine pe un teren în care lucrurile, deși reglate, nu cunoșteau rigoarea contractului monogam unic și etern, pe viață. Cerința Sfântului Pavel a fost extremă, a pus omenirea creștină sub o presiune la care nu a făcut față niciodată: nici la începuturile creștinismului, nici în Evul Mediu. Ce s-a petrecut în modernitate, în secolul XIX, a fost pur și simplu darea pe față a unei realități de multe ori pusă sub preș. Dacă numim 'modern' tot ce e anti-ipocrit și are curajul ca, eliberându-se de o anumită gândire dogmatică, să pună în discuție, să detabuizeze, modernitatea începe cu Boccaccio. Citindu-l aveți senzația că citiți un autor care a scris ieri. Nu îl deosebește nimic de noi. Îndrăzneala, balamucul erotic din *Decameronul* te lasă cu gura căscată.

Modernitatea aduce deschis în discuție aceste probleme. Totul începe de la Nietzsche, care a mers cel mai departe, cu un curaj pe care nu e ușor să îl ai: cel de a se rupe de puterea enormă a Bisericii și a spune că Sfântul Pavel nu a făcut decât să închidă animalul uman într-o cușcă și să îl transforme într-un animal dogmatic. Drama pe care o trăim în continuare, mult mai mică decât cea a părinților sau străbunicilor noștri (societatea devenind permisivă), este că nu avem soluție la această ipocrizie. Felul în care am fost construiți de marele computer universal nu dă rezultate. Soluția pe care o descrie Platon suferă de o nouă ipocrizie. Pe de o parte, există în noi setea de ideal. Tabloul lui, acel "net-loving", este valabil dacă din instinctul uman se extirpă setea de absolut. Orice adolescent devine matur odată cu revelația că a cunoscut absolutul în chipul cuiva. Dacă lucrul acesta dispare din specia umană, avem de a face cu un alt tip, auto- sau de-construit.

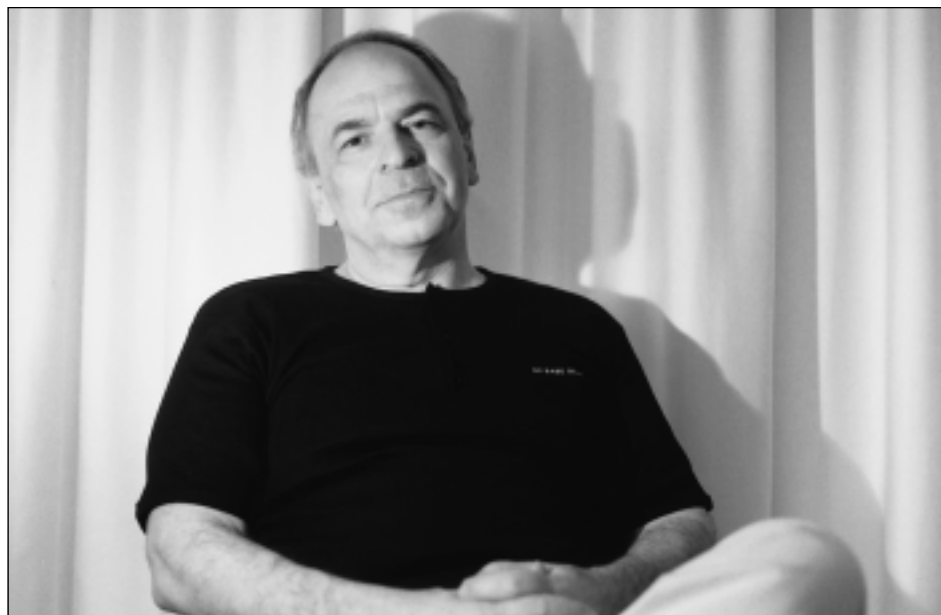
Mă îndoiesc însă că setea de ideal va dispărea, chiar din cea mai cinică societate. Câtă vreme va exista, "net-loving"-ul devine imposibil. Setea de absolut nu merge mână în mână cu împărțirea, cu "sharing"-ul partenerului. Și gelozia face parte din structura calului negru, nu doar impetusul poftei, al dorinței. Și atunci frumoasa rețea care răspunde calului negru din noi toți și contratimpului în care trăim ca ființe muritoare face să nu se poată cupla latura ideală cu pragmatica calului negru. Din acest clinci nu se poate ieși. Dacă dispăre, vor dispărea și arta, și literatura, sau se va scrie o literatură pentru acest nou tip de personaje. Există deja, ca parte a unei utopii, a unei societăți în care nu există iubire, ci doar pulsioni. Acest lucru nu cred că merge.

Întrebare: Domnul Liiceanu a vorbit în câteva cuvinte despre oamenii foarte puțini care au încercat a struni calul negru, și despre cei care se lasă conduși. Ce părere aveți despre cei care au reușit să-l strunească, despre caracterul lor?

G.L.: Este vorba despre cei care au extirpat fondul pulsionar al ființei și cei care se luptă cu constituția noastră a tuturor. Eu nu am voie să fac judecăți de valoare. Nu voi spune că mă simt un mizerabil pentru că nu sunt sfânt. Nimeni nu poate fi acuzat că nu a obținut sfințenia pentru că nu a reușit să extirpe din constituția lui fondul pulsionar. Mitul lui Platon pe care l-ați auzit este o propunere, este năzuința. Una este natura din mine, alta - ce fac din mine. Problema este ce face fiecare cu natura lui. Dacă e bine să te întorci asupra naturii tale în direcția platoniciană, cea a poziției sfinte de gen Pavel sau nu, e o chestiune de vocație. Aș vrea să îl menționez pe Răzvan, fiul lui Constantin Noica: de la 16 ani a știut că va deveni călugăr.

Pentru că nu sunt în pielea lui nu știu în ce măsură forța spiritului lui e cea care a lucrat în primul rând, sau ajutorul pe care i l-a dat natura. Nu știu dacă în opțiunile de acest tip fiecare venim cu zestrea proprie, dar e limpede că dramele pe care am încercat să le descriu veneau de la oameni care credeau că au dus proba până la capăt și cad în ultima clipă. Există o proporție între cât de mult te ajută natura să mergi către un ideal și cât nu. Nu toată lumea care vrea să cânte la vioară o face. Unii au un auz bun, alții - doar dorința. Sfântul Pavel avea pesemne o constituție care l-a ajutat să propună asemenea idealuri. Isus Christos nu a spus același lucru. Nu întâmplător am spus că instituționalizarea creștinismului s-a făcut printr-un om care a cerut asta de la noi. Straniu e fanatismul care îl apropie de părintele lui teoretic, Platon.

Există studii ale circulației platonismului printre Părinții Bisericii. Nu se știe dacă Sfântul Pavel era adeptul lui Platon. Dar Platon este cel mai fanatic personaj care pledează pe această temă și inventează acest mit tocmai pentru a spune "voi nu sunteți ceea ce sunteți, sau dacă sunteți, încercați repede să nu mai fiți". Nu mi-am propus niciodată să mă lupt cu viața în direcția sugerată de Platon. În schimb, am văzut oameni care afișează această năzuință cu vehemență enormă, dar sunt departe de ideal și de vehemența cu care îl proclamă. Aici este ipocrizia. Îmi e foarte frică de valul neo-creștin de la noi, care dă celor care se duc ca practicanți duminica la biserică sau citesc seara din Sfinții Părinți credința că

au un certificat în alb de bună purtare. Pe mine nu mă interesează nici ce declară, nici ce citesc, ci cum se poartă. Am văzut oameni în care pâlâie flacăra scepticismului, care spun "nu știu ce să fac, nu am avut grația în mine", dar sunt extraordinari ca oameni. După cum, am văzut oameni care stau cu Dumnezeu în brațe de dimineața până seara și sunt mari ticăloși.

Întrebare: S-a discutat despre Părinții Bisericii, ipocrizie, Platon. Aș susține totuși că Părinții Bisericii nu merg pe ipocrizie. Să ne reamintim rugăciunile bisericii, începând cu Psalmii lui David (personaj cu trăiri din cele mai diverse, de la erotism total, prin căderea sa, până la o înălțare extraordinară) sau Canoanele, care se citesc în Post. Sfântul Antonie cel Mare spune în Pateric că se roagă lui Dumnezeu să înțeleagă iubirea. Îi vede toate cursele, toate mișcărilor calului negru și îl întreabă pe Dumnezeu ce se poate face, realizând că nu se poate face nimic. Răspunsul pe care îl primește este: smerenia. Biserica nu merge neapărat pe ipocrizie, pe ideea că omul este pur și sfințenia ar însemna încă de la început puritate, ci invers.

Ne putem gândim la un alt caz, în care pe patul de moarte vin frații la un Sfânt Părinte și îi spun "părinte, toată viața ai trăit-o în virtute și în rugăciune, înseamnă că vei ajunge în rai". Părintele spune: "...nici nu am început pocăința", adică nici nu am început transformarea de la starea în care predomină calul negru la cea în care predomină calul alb. Mi se pare că teologia orientală, cel puțin, merge pe ideea ontologică că omul este plin de patimi și singura forță care îl poate despătimi este cea dinaintea clipei morții. Cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur, "cei ce au venit în ceasul al doisprezecelea să vină la ospățul învierii căci vițelul este gras". Perioada patristică, cu rădăcinile în religiile orientale, cea iudeo-creștină și civilizația greacă, vine să răspundă exact acestei probleme a post-modernismului și întregii culturii moderne. Ea arată absolut toate posibilitățile de manifestare a calului negru, fără ascundere sau nesinceritate. Ți se spune că singura modalitate este pocăința. Rafail Noica, mergând pe linia părintelui Stăniloae, spune că pocăința nu este altceva decât ridicarea din cădere, dinspre calul negru înspre calul alb. Deci pocăința este doar dorința. Singurul lucru pe care omul îl poate face este dorească să vină de la întuneric la lumină, să își vadă tot întunericul de care e capabil. Se pune problema alegerii și a sincerității. Nu te poți scăpa de calul negru dacă vrei asta până nu îl înveți întâi pe calul negru și îl opui într-un fel calului alb. Un

teolog francez are ideea că de fapt ortodoxia nu anulează sexualitatea, nu este împotriva lui, ci îl împlinește. Călugărul nu este un om care a renunțat la sexualitate, ci și-a împlinit-o în erosul divin. Despre asta e vorba în filocalie și în întreaga teologie a icoanei.

G.L.: Când mi-am formulat discursul în felul în care am făcut-o m-am gândit să nu dau naștere la confuzii, să se înțeleagă că aș pleda pentru ceva. Singurul lucru la care țin este să vă conving că istoria civilizației europene stă pe o ipocrizie. Într-adevăr, nu înseamnă că în Părinții Bisericii există întodeauna o foarte fătășă ipocrizie. Problema este privirea în față a calului negru și lupta cu el. Acolo nu încap ipocrizii. Ipocrizia intervine abia în clipa în care calul negru este condamnat a priori de către un om care, ducând lupta asta, cere obligativitatea de a duce această luptă pentru toată lumea în mod egal, dacă se poate până la sfințenie. Este vorba de un anumit dispreț față de cei care nu au reușit să meargă prea departe. În nici un caz nu intră în discuție oamenii de mare ținută care i-au iubit pe semenii lor chinuți și de calul negru. Gravă e condamnarea. Isus nu condamnă. A cerut prin exemplu propriu sau prin descrierea unei alternative, unei variante infinit mai frumoase. A spus "veniți cu mine, faceți ca mine", nu "nu discut cu tine pentru că...". Nu a venit cu sabia.

Ați vorbit de întuneric. Întunericul e o realitate pe care nu o poți schimba. Că te lupti cu el - e una; că ai putea vreodată să trăiești în lumină absolută - e greu de imaginat. De aici începe ipocrizia: de la ideea că suntem cu toții onorabili, apți să stăm în lumină cu toate actele vieții noastre, de dimineața până seara. Nu spun că nu există asemenea oameni care, când aud un astfel de discurs, se simt lezați. M-a uimit când, într-o carte de dialoguri făcută de Mircea Ciobanu, Regele Mihai a spus "eu aș fi putut să locuiesc într-o casă cu pereții de sticlă". E sublim să poți face asta; e foarte incomod să nu fie așa. Tragi după tine umbra propriei constituții, care îți îngreunează viața. Onorabilitatea afișată ca unica și ultima realitate, asta face să intervină ipocrizia. Nu lupta unui Părinte al Bisericii cu demonii din el.

M.M.: O întâlnire reușită este cea în care plecăm spre casă cu câteva întrebări în plus. Aici s-au dat și răspunsuri. Vă mulțumim pentru răbdare, mulțumim lui Gabriel Liiceanu și sperăm să ne revedem cât de curând la o nouă întâlnire.

Transcrierea discuțiilor:
CRISTINA CHEVEREȘAN